

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Маргарет Димитрова (СУ „Св. Климент Охридски“)
по конкурса за доцент в професионално направление 2.1. Филология,
обявен за нуждите на Кирило-Методиевския научен център, БАН,
с единствен кандидат гл. ас. д-р Ива Трифонова

Единственият кандидат в този конкурс, д-р Ива Трифонова, е изследовател с научни приноси в различни сфери на филологията, на историята на българската книжовна култура, изследовател, анализиращ с вещина и любов различни по характер извори (писмени, устни, литературни, диалектни, епистоларни), което е свидетелство за отличната ѝ подготовка на палеославист и българист.

След защитата на докторската ѝ дисертация върху новозаветната книга Апокалипсис в средновековната славянска книжнина, централен за нейните проучвания става един много интересен текст, който спада към апокрифната литература и разказва за събития от Новия завет – Сказанието на Афродитиан за раждането на Исус и даровете на влъхвите. След внимателно проучване на съществуващата научна литература и достъпните ѝ издания и преписи, Ива Трифонова обобщава, че на този текст в славянското средновековие са направени три превода, разпространени главно в календарни сборници под дата 25 декември и в сборници със смесено съдържание. Тя с основание приема тезата, че най-ранният превод е направен през X в. и че българският му произход е доказан. Тя издава един неизвестен и неизползван от учените негов препис от XVI-XVII в. (пазен във Варшава), като дава паралелно и гръцкия текст, с което улеснява бъдещите проучвания на този ранен български превод. С филологическа вещина авторката откроява по-късните наслоения в този препис, неизбежни за една дълга преписваческа традиция.

Тя издава и един препис на втория превод на Сказанието, пазен в Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ (в ръкопис 432) : фототипно и наборно. Недоказан обаче остава неговият произход. Може би по-задълбочен лингвистичен анализ би дал повече аргументи за изказаните от нея предположения.

Ива Трифонова отделя повече внимание на третия превод на Сказанието, който е част от Слово за Рождество Христово (ВНГ 1912, СРГ 8067). Тя отчита на макротекстово равнище отликите на гръцката версия на апокрифа, включен в словото, и с основание сочи това като една от причините за текстологичните отлики на третия превод на Сказанието в сравнение с другите му два превода. Като взима предвид произхода и разпространението на преписите, гръцки и славянски, на Словото, авторката изказва предположение, че преводът е направен на Атон през втората половина на XIV в., което е вероятно. За първи път в науката тя издава текста на Сказанието в рамките на Словото (по преписа на Владислав Граматик) заедно с гръцкия текст, който тя идентифицира като негов паралел. Това издание е ценно, защото то дава нови възможности за изследване на преводаческите особености на преводи, правени през XIV-XV в. сред южните славяни. То отваря нови пътища за сравняване на късни преводи и типологизирането им според преводаческите подходи. То е важен принос към изследване на преводаческата дейност на Света гора.

Филологическата подготвеност на Ива Трифонова личи и от публикациите ѝ върху преводи на други текстове, различни по жанр. Тези публикации показват владееене от авторката на различни подходи: тя проучва историята и функцията на изходния гръцки текст (а понякога и еврейския първообраз) и неговото използване в модерната европейска книжовност; прави издания на средновековната славянска версия; изработва компетентно речник индекс. Като примери за успешно реализирани в този план проучвания ще посоча работата на авторката върху повествованието за Вавилонския плен в ръкопис от XV век, върху руския синодик в ръкопис от 90-те години на XVII в. в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, върху сбирката със сентенции в ръкопис от XVII век. Ценни са преводите на съвременен книжовен език, които Ива Трифонова прави на средновековни текстове, например на споменатия синодик, един обемен и нелек за превод текст. Това начинание отваря вратите на медиевистиката към една по-широка читателска публика, включва медиевистичните проучвания в една много по-широка филологическа среда и има и практическа стойност за онези, които се интересуват от християнската духовна съкровищница и нейното присъствие в историята на българската култура.

Особено ценя изданието, което Ива Трифонова е направила на средновековна южнославянска версия на Апокалипсиса и тълкуванията му от Андрей Кесарийски. Това е

една неизследвана досега южнославянска версия (досега във фокуса на изследванията са били източнославянските преписи и версии). Изданието е придружено с отлично изработен речник индекс. Цена тази студия, защото коментарният текст не е лесен за разбиране и издаване и малцина са учените, които са издали коментарни преводни текстове. За жалост, изданието на тълкуванията е направено само по един от известните на авторката три преписа – вероятно тя не е имала достъп до другите два. Речникът е изработен прецизно, личи, че авторката познава и следва съвременните лексикографски стандарти. Компетентно авторката реконструира основната форма на всяка лексема (заглавната дума, лемата) според старобългарската правописна норма, приета в днешните речници и граматика, дава информация за броя употреби на думата в текста и привежда формите, които идентифицира в ръкописа. Студията е издадена в международното списание Палеославика през 2014 г.

Широтата на филологическата и историческата подготовка на Ива Трифонова, както и широтата на нейните интереси, проличава в трите ѝ публикации върху архивното наследство на Неофит Рилски. Тя изнася неизвестни данни, подбира за публикуване важни документи, които хвърлят нова светлина върху начина на работа, знанията и вкусовете на бележития възрожденец. Значим принос има публикуването на бележките му в ръкописа на новозаветния превод. Чрез тази публикация авторката разкрива високата му култура и способност да обяснява непознати реалности на съвременниците си. Публикуваните от Ива Трифонова извори са ценно свидетелство както за българската историческа лексикология, така и за педагогическите умения на отец Неофит, те са малък енциклопедичен библейски речник. Взети заедно, трите публикации на архивни документи из наследството на Неофит Рилски са всъщност център за една бъдеща значима монографична публикация, разкриваща на лексикални предпочитания и знанията на отец Неофит. Искам да подчертая, че авторката разглежда изследваните от нея документи не само в контекста на известното за делото и предпочитанията му, за знанията и стремежите му, но и на фона на съществуващите български библейски преводи от XIX век.

Интелектуалното любопитство, любов към знанието и експериментирането, интерес към методи от различни научни полета са характерни за работата на Ива Трифонова и това най-ясно личи в прилагането на комплексни подходи: лингвистични (етимология,

семантика, диалектология, лингвистична география), литературни и етнологички, при изследване на думи за „клетва, заклеване“ в българския език. Тя се интересува не само от назоваването, но и от характера на ритуалните практики, от спецификите на българските ментални нагласи в диахронен план и от техния поетичен изказ. Търсенията и заключенията ѝ са описани в няколко статии. Ценни са наблюденията ѝ и върху корените „вард“, „съд“, „навет“, които може да са от полза в различни филологически сфери. Анализиранияте извори, различни по тип, произхождат от широк времеви интервал, като авторката отчита синкретизма на древните култури и откроява различни страни на изследваните обекти: произход, форма, семантика, функция, развой.

Познавам лично д-р Ива Трифонова, била съм свидетел на интереса към нейни доклади по време на конференции, била съм редактор на сборник, в който е публикувана нейна статия, свидетел съм на израстването ѝ като палеославист и преподавател – разговаряла съм с нейни студенти, които високо ценят умението ѝ да преподава ясно и завладяващо трудната материя на старобългарския език. Като имам предвид любовта, с която се отнася към своята работа, вещината ѝ на проучвател на стари български текстове, широтата на интересите ѝ и подходите ѝ, като член на научното жури ще гласувам убедено за присъждане на научното звание „доцент“ на Ива Трифонова.

15 февруари 2016

гр. София